

Aantekeningen rechtstaat boekje:

FILOSOOF	UITLEG
MACHIAVELLI	Alles is toegestaan voor het verweren of behouden van macht, onafhankelijk van recht en moraal
HOBBS	Voorstander van sterk en effectief gezag. Om anarchie en burgeroorlog te voorkomen, om vrede te bewaren. Afsluiten sociaal contract waarin macht wordt overgedragen aan vorst die garant staat voor de veiligheid
LOCKE	In de natuurtoestand heeft iedereen grondrechten, de oorspronkelijke macht ligt bij de soeverein. Bij schending van vertrouwen kon het volk de macht opeisen. Actief verzet tegen de vorst mag (Liberalisme)
MONTESQUIEU	Voorstander van monarchie. Om despotisme te voorkomen → machtenscheiding. Scheiding van uitvoerende, rechterlijke en wetgevende macht. Evenwicht tussen machten = noodzaak. Voorstander van indirecte vertegenwoordiging.
ROUSSEAU	Voorstander van een maatschappelijk contract. Versterkt vrijheid als men in gelijke mate ieder hoogste gezag geeft (volkssoevereiniteit). Voorstander van directe democratie. (uitdrukking van de algemene wil, het algemeen belang waaraan iedereen zich ondergeschikt maakt
SMITH	Voorstander van een zo groot mogelijke economische vrijheid, productieverhoging door arbeidsdeling. Vrijhandel is noodzakelijk voor een zo groot mogelijke markt. Eigenbelang is de drijfveer voor economisch handelen. Smith is voorstander van de nachtwakerstaat (beperking van de staatstaak)
SPINOZA	Grondlegger van het rationalisme, verwierp als eerste het bestaan van God op basis van ratio. Hij stelde ook dat de macht over de staat nooit aan één iemand mag worden gegeven, omdat dit resulteert in misbruik.

BESTUUR IN DE OUDHEID

DEMOCRATIE	Het volk bepaalt
OLIGARCHIE	Groep bevoorrechte mensen
TIRANNIE	Wrede alleenheerser
ARISTOCRATIE	Groep rijke mensen
MONARCHIE	Koning(in)

Staatsvorming in de middeleeuwen: Feodalisme – koning/leenmannen →

Centralisatie en staatsvorming → opkomst van de stedelijke burgerij en de toenemende

zelfstandigheid van de steden. → beperking macht van de vorst (England magna carta (1215) en Brabant de blijde inkomst (1356)).

Hobbes	Locke
In de natuurtoestand <u>heerst wetteloosheid</u> (een oorlog van allen vs. allen)	In de natuurtoestand <u>heerst geen wetteloosheid</u> .
Uit zelfbehoud moeten mensen onderling een sociaal contract tekenen (dus <u>niet</u> met de vorst)	Iedereen heeft recht op natuurlijke rechten zoals leven, vrijheid en bezit
Hierbij moet men zijn vrijheid opgeven en het recht op zelfverdediging overdragen op de <u>soeverein met onbeperkte macht</u> (de leviathan). De soevereiniteit wordt dus <u>overgedragen aan de vorst</u> .	De mensen vertrouwden hun oorspronkelijke macht <u>voorlopig toe aan een koning</u> , die natuurlijke rechten van iedereen zou moeten beschermen (sociaal contract tussen vorst en volk). <u>Wetgeving mag de macht van de regering beperken</u>
Een soeverein zorgt voor de veiligheid, indien hij verslagen wordt, hoeft hij niet meer gehoorzaamd te worden.	Indien dit vertrouwen zou worden geschonden kon het volk het recht terugnemen om zelf als hoogste macht op te treden; actief verzet was dus gerechtvaardigd. (volkssoevereiniteit)/(constitutionalisme)
Absolutisme	Grondlegger liberalisme

Dus:

	Hobbes	Locke
Waarom regering?	Om ons tegen onszelf te beschermen	Om natuurlijke rechten te beschermen
Soevereiniteit:	Koning/vorst	volk
Macht van de regering beperken?	nee	Ja

Charles Montesquieu (politiek filosoof) is bekend geworden om zijn drie machtenleer, de trias politica. Deze moest machtsmisbruik voorkomen.

Trias politica

Wetgevende macht	Uitvoerende macht	Rechterlijke macht
↓	↓	↓
Het parlement maakt wetten en controleert de uitvoerende macht.	De koning en ministers regeren volgens de wetten	Rechters spreken volgens de wetten

Volgens Jean-Jacques Rousseau (politiek filosoof) leidt het verlaten van de natuurtoestand tot slavernij en armoede. Beschaving creëert ongelijkheid, maar van nature zijn alle mensen vrij en gelijk.

Hoe kunnen we de natuurtoestand benaderen? Door iedereen macht te geven.

Volkssoevereiniteit, het hoogste gezag ligt bij het volk, dat de staatsmacht toevertrouwt aan een gekozen regering.

Ideaal daarvoor is de directe democratie, maar dat lukt niet met miljoenen mensen, dus een sociaal contract die ervoor zorgt dat een groep mensen/ een koning regeert volgens de algemene wil (vrijheid/gelijkheid etc.) Hierbij zijn individuele belangen ondergeschikt aan de gemeenschap. Dat moet kunnen want regeerders zouden hetzelfde moeten willen als het volk (in de theorie).

Adam Smith is een van de grondleggers van het moderne politieke en economische liberalisme, hij verwierp het mercantilisme en pleit voor vrijhandel en arbeidsdeling.

Eigenbelang staat centraal, want wanneer iedereen dit nastreeft zorgt een onzichtbare hand voor het algemeen belang. Smith wil ook dat de overheid zo min mogelijk ingrijpt, want 'de markt doet zijn werk.'

De overheid moet wel:

- Beschermen tegen vijanden
- Rechtsorde handhaven
- Publieke werken uitvoeren
- Belastingen opleggen

(nachtwakerstaat)

Verlichting en revolutie 1780-1814

De patriottische revolutie was van 1785-1787

Joan Derk van der Capellen tot den Pol gebruikte Ideeën uit de Amerikaanse revolutie (177-1783) als inspiratie, hij heeft kritiek op de regenten en stadhouder. In het pamflet beschrijft hij vooral hoe de stadhouder en de regenten vooral met zichzelf bezig zijn, en niet met het belang van het volk.

Aanhouding prinses Wilhelmina te Goejanverwellesluis – 1787 door patriotten (de aanhangers van Johan Derk). Er was dus een Patriottische opstand, maar die mislukt en de patriotten vluchten naar Frankrijk.

Als reactie neemt het Pruisische leger (koning= de broer van Wilhelmina) Amsterdam in in 1787. Franse troepen en Nederlandse Patriotten trekken binnen na de Franse Revolutie → de Bataafse revolutie- 1795

Nederland wordt vanaf dat moment een eenheidsstaat: de Bataafse Republiek

Besluiten:

- afkondiging Verklaring van de Rechten van de Mens en Burger
- Eerste Nederlandse grondwet: de staatsregeling
- Scheiding kerk en staat
- Verkiezingen voor een Nationale Vergadering met algemeen mannenkiesrecht

Vanaf 1806 wordt Nederland ingelijfd door Napoleons Frankrijk

Aantekeningen Koning en Parlement (1814-1848)

In 1813 keerde de Oranjes terug in Nederland. Willem I werd ingehuldigd in de Nieuwe Kerk in 1814. Nederland werd daardoor weer een koninkrijk, met België en Luxemburg, omdat de Britten vonden dat Frankrijk moest worden omringd door sterke zelfstandige staten zodat Frankrijk niet weer agressief zou worden.

Het congres van Wenen (1815)		
Doelen:		
Restauratie	Legitimiteit	Solidariteit
Terugkeer naar de politieke toestand in 1792	Rechtvaardiging van de aanspraken van de dynasten van het ancien regime	Wederzijdse bescherming van vorstelijke belangen tegen revolutionaire ideeën en bewegingen

Conclusie I: Conservatisme heeft de overhand (dat is vooral goed voor de elite)

Conclusie II: Verworvenheden van de Revolutie worden teruggedraaid, maar niet alles. Het wetboek van Napoleon blijft bestaan, en de standenmaatschappij blijft afgeschaft.

Na Napoleon komt Koning Willem I aan de macht, om het parlement buitenspel te zetten regeert hij vooral door koninklijke besluiten. Hierdoor was hij ondanks dat hij een parlement had een alleenheerser.

De grondwetsherziening van Thorbecke in het revolutiejaar 1848 beperkt de macht van de Koning in Nederland.

België breekt van Nederland in 1830 nadat zij in opstand kwamen tegen de koning, maar dat werd pas officieel in 1839, nadat Willem I het verdrag vertrekend en toegeeft verslagen te zijn.

Willem I treed af nadat er door de breuk met België een herziening kwam van de grondwet, met daarin ministers die nu strafrechtelijk verantwoordelijk waren en elke wet moest nu ook door verantwoordelijke ministers ondertekend worden.

Koning Willem II volgt zijn vader in 1840 op. Toen in 1848 in Frankrijk, Wenen, Boedapest en Berlijn opstanden tegen de Monarchie uitbraken was Willem II bang dat dat ook in Nederland zou gebeuren, waardoor hij de grondwet liet veranderen zodat er meer democratie was, dit werd gedaan door Thorbecke.

De wijzigingen:

- De koning werd onschendbaar (niet verantwoordelijk voor beleid)
- Ministers waren nu verantwoordelijk.
- Raad van state was voortaan een adviesorgaan van de hele regering.
- Het parlement kreeg meer rechten (wetgevende, zoals amendement. Controlerende, zoals interpellatie en enquête)
- De tweede kamer, gemeenteraad en provinciale staten werd rechtstreeks gekozen door burgers met kiesrecht.
- Burgerrechten werden uitgebreid, vrijheid van drukpers gegarandeerd, dus vrijheid van meningsuiting, recht tot vergadering en verenging, briefgeheim, vrijheid van onderwijs, volledige godsdienstvrijheid, dus scheiding kerk en staat.

De klassieke rechtstaat = nachtwakersstaat (zo min mogelijk overheidsbemoeyenis).

Naar een parlementaire democratie (1848-1914).

Willem III (koning gorilla) (vanaf 1848) had een grote afkeer van de nieuwe grondwet, en deed alles om die tegen te werken. Hij gaat overal tegen in totdat het duidelijk wordt dat het geen zin heeft.

De kamer bestond nu uit conservatieven en liberalen, en vanaf het laatste kwart van de 19^e eeuw ook uit socialisten, daardoor waren er drie belangrijke punten van discussie:

- **De schoolstrijd**, sinds **1806** krijgen alle schoolgaande kinderen hetzelfde onderwijs op basis van algemeen christelijke waarden (openbaar onderwijs), door de overheid betaald. Vanaf **1857** konden er ook andere soorten scholen worden opgericht, maar dit moest wel zelf betaald worden (speciaal onderwijs). De ouders van kinderen die hierheen gingen moesten ook nog steeds voor openbaar onderwijs betalen via de belasting. Confessionelen wilden daarom financiering voor beide soorten scholen.
- **Kiesrecht**, de behoudende liberalen in het parlement wilden graag een beperkt (census)kiesrecht, terwijl socialistische en progressief liberalen invoering van het kiesrecht voor iedereen wilden.
- **De sociale kwestie**, de discussie over de vraag hoever de overheid moest gaan om zwakkere burgers te beschermen, denk aan armoede en kinderarbeid. Ondernemers vonden dat dit niet de verantwoordelijkheid was van de overheid, terwijl steeds meer tegenstanders hiervan vonden dat de overheid hier wel wat mee moest doen, omdat Nederland anders nooit zelfstandige en onafhankelijke burgers kreeg.

Liberalisme

Liberalen zijn erfgenamen van de burgerij uit de tijd van de democratische revoluties: rijke burgers (bijv. fabriekseigenaren)

Idealen:

- Een zo groot mogelijke vrijheid voor burgers in allerlei opzichten (politiek, economisch, cultureel)
- Burgerrechten en een grondwet beschermen de burger.
- Particulier bezit is de basis van een gezonde economie.
→ het marktmechanisme laat de economie vervolgens bloeien.

Socialisme

Het socialisme komt op voor de belangen van de arbeidersklasse.

Idealen:

- Het gaat socialisten vooral om gelijkheid en sociale rechtvaardigheid
- Het socialisme komt op voor de onderdrukten en bestrijdt verschillen in macht en inkomen.

Confessionarisme

Politiekmaatschappelijke stroming die uitgaat van het geloof (confessie). Zowel protestanten als katholieken streefden naar gelijke rechten voor hun aanhang. Het waren emancipatiebewegingen

In Nederland zetten ze zich vanaf midden 19^e eeuw vooral in voor de schoolstrijd. (de strijd in de politiek om gelijkstelling van openbaar onderwijs en christelijk onderwijs, in **1919** wordt dit gerealiseerd)

De invloed van de wereldoorlogen (1914-1950).

In 1917 is er een belangrijke grondwetswijziging, er kwam algemeen mannenkiesrecht voor mannen vanaf 23 jaar. Vanaf 1919 geldt dit ook voor vrouwen

De confessionele partijen wonnen de schoolstrijd, dus er was gelijkstelling financieel van het openbaar en speciaal onderwijs, en de liberalen kregen de invoering van het stelsel van evenredige vertegenwoordiging.

Voor de verkiezingen rond dat jaar riepen de katholieke en protestantse kerken op om op confessionele partijen te stemmen, waardoor zij het grootste deel van de stemmen kregen en er een confessioneel kabinet kwam. Steeds meer partijen gingen zich richten op hun achterban waardoor er verzuiling ontstond. De confessionelen bleven aan de macht door samen te werken met de verschillende confessionele partijen.

Doordat Nederland in 1930 ook werd getroffen door de beurskrach van 1929 ontstond er ontevredenheid en frustratie. Ook de wisselende kabinetten die vooral kozen voor bezuinigen veel kritiek, waardoor Anton Mussert de Nationaalsocialistische beweging oprichtte. Hij vond dat Nederland te weinig zelfrespect had, en pleitte voor versterking van defensie en sterk staatsgezag. Volgens hem zou de leiding in het land moeten liggen bij een rechtstreeks door de koning gekozen minister-president, en zou het kabinet alleen nog een adviserende rol mogen hebben. De partij ging steeds meer lijken op het Duitse nationaalsocialisme, en was sterk tegen het communisme.

In Nederland hadden extremistische partijen zoals de NSB weinig kans door de verzuiling, de leiders van katholieken, protestanten en socialisten hadden een sterke greep op hun achterban, en het overgrote deel bleef hun zuil daarom trouw. In 1936 werd de NSB door de kerken veroordeeld.

Van 1933 tot 1939 kwamen er na verkiezingen kabinetten tot stand onder leiding van Hendrik Colijn (ARP). Hij was een charismatisch spreker en een krachtige persoonlijkheid, waardoor hij als leider meer indruk maakte dan Mussert.

Tijdens de Duitse bezetting van Nederland was van een rechtstaat geen sprake meer. Ook was er geen sprake van een echte ministeriële verantwoordelijkheid, door het ontbreken van de Eerste en Tweede Kamer was er geen controle op de uitvoerende macht.

In plaats van de bestaande zuilen zou er door de Duitse bezetting onder het Nederlandse volk meer eendracht zijn gegroeid. De koningin zag het als haar taak aan dit proces na de bevrijding leiding te geven.

Na Wo II zou er dus een einde moeten komen aan de hokjesgeest, dat leidde aan het einde van de oorlog onmiddellijk tot de oprichting van de Nederlandse Volksbeweging. Deze beweging verkondigde de 'doorbraakgedachte', ze wilde een eind maken aan de tegenstellingen in Nederland die werden veroorzaakt door het geloof en de klassenstrijd, er zou een grote vooruitstrevende partij komen die iedereen zou verenigen. Uiteindelijk zou dit geen groot succes worden.

Wel was er veel enthousiasme voor het idee dat de staat alles zou moeten regelen.

(personalistisch socialisme)

In 1948 doet Wilhelmina afstand van de troon, een belangrijke reden daarvoor was dat er weinig terecht was gekomen van haar hoop op politieke vernieuwingen (de ontzuiling).

Partijvorming, democratie en rechtsstaat na 1950

Een belangrijk aandachtspunt na Wo II was de uitbreiding van de sociale zekerheid, met als hoogtepunt de AOW uit 1957. Ook was er discussie over de vraag of de macht van de overheid niet te veel toenam.

Toenemende welvaart droeg in de jaren zestig bij aan de ontzuiling en ontkerkelijking. Ook de tv was een oorzaak, doordat iedereen op één kanaal kon kijken, keek iedereen dezelfde programma's en verminderde de greep op één zuil. Daardoor ontstond een nieuw verschijnsel in de politiek: **de zwevende kiezer**.

Vanaf de jaren zestig moesten de grote partijen zich elke verkiezingen opnieuw waarmaken, waardoor er ruimte was voor nieuwe partijen en meer invloed van burgers op besluitvorming (**participatiedemocratie**).

In 1966 viel een kabinet, omdat de fractievoorzitter van de KVP in de Tweede kamer, Norbert Schmelzer zijn partijgenoot en de minister van financiën Anne Vondeling de schuld gaf van stijgende inflatie en een begrotingstekort.

De 'nacht van Schmelzer' was het begin van **de polarisatie**. Dit betekent dat er fellere tegenstellingen ontstonden tussen de partijen, en binnen de partijen zelf.

In de jaren zeventig zorgde ontzuiling en deconfessionalisering voor een snelle achteruitgang van de aanhang van christelijke partijen, waardoor zij hun krachten bundelden en het CDA ontstond in 1980.

In de loop van de jaren tachtig werden verhoudingen tussen politieke partijen minder fel en kwam er ruimte voor **consensuspolitiek**, hierbij nam de polarisatie af en werd gezocht naar samenwerking en overeenstemming.

Totaal nieuw in de politiek was Pim Fortuyn die in 2002 meedeed aan de verkiezingen met een eigen lijst, hij koos niet voor consensus maar voor een felle manier van debatteren, en hij deed opmerkelijke uitspraken over de islam. Een week voor de verkiezingen werd Fortuyn vermoord, zijn partij werd de tweede partij van het land. De kritiek op de islam werd daarna vooral vertolkt door Geert Wilders.

Sinds de komst van de televisie is het gezicht van de 'lijsttrekker', de aanvoerder van een partij tijdens de verkiezingen, steeds belangrijker geworden. Hoewel politici beweren dat het om de zaak en niet om de persoon gaat, laten ze in verkiezingstijd geen van allen een kans onbenut om in de media te komen.

In 1991 kwam door het Verdrag van Maastricht de EU tot stand. De invloed van deze organisatie nam steeds meer toe, en er kwam Europese wetgeving boven nationale wetgeving.

De eerste sociale wetten kwamen eind 19^e eeuw tot stand, in de kamer bleven leiders hun best doen om dit uit te breiden. Onder leiding van Willem Drees na Wo2 werd gewerkt aan de verzorgingsstaat, de toegenomen welvaart maakte dit betaalbaar. Steeds meer mensen vonden zekerheid van goede verzorging een grondrecht, daarom werd dit in 1983 opgenomen in de grondwet. De overheid moest nu zorgen voor werkgelegenheid, bestaanszekerheid, spreiding van welvaart en het milieu bevorderen. (**sociale rechtstaat**).

Ook werden in 1983 klassieke grondrechten geherformuleerd, de belangrijkste was het discriminatieverbod. Ook kwam er demonstratierecht en werd het verboden dat gevoelige

gegevens zoals ras/gezondheid etc. werden vastgelegd in computerbestanden, tenzij de wetgever dit mogelijk maakte.

